

Miscellanea

STANISŁAW PASZKOWSKI
Uniwersytet Przyrodniczy
Poznań

POZYCJA POLSKIEJ EKONOMII ROLNEJ W EUROPIE W ŚWIELE PRAC KONGRESÓW EUROPEJSKIEGO STOWARZYSZENIA EKONOMISTÓW ROLNYCH

Dla rozwoju teorii ekonomii rolnej szczególne znaczenie mają kongresy Europejskiego Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnych (ESER), na forach których podejmowane są ważne kwestie rozwoju rolnictwa i gospodarki wiejskiej, a także szerokie spektrum problemów społecznych oraz organizacyjnych tej przestrzeni życia społeczno-gospodarczego. Podnoszone są też zagadnienia ogólnej teorii ekonomii oraz kwestii funkcjonowania gospodarki światowej [9].

Kongresy ESER obradują wokół istotnych problemów rozwojowych rolnictwa i obszarów wiejskich. Od 1999 r. dyskutowano na nich kwestie wyzwań globalnych rolnictwa europejskiego u progu XXI wieku (w Warszawie), zróżnicowania europejskiego systemu rolno-żywnościowego (w Saragossie), przyszłości wiejskiej Europy w globalnym systemie rolno-żywnościowym (w Kopenhadze), budowy europejskiej strategii rozwoju rolnictwa w kontekście globalnych trendów w relacjach: populacja ludzka – żywność – środowisko (w Gandawie) oraz zarządzania zmianami i niepewnością (w Zurychu).

Prezentowane na wskazanych kongresach prace stanowią dobry punkt odniesienia do ustalenia pozycji naukowej badaczy, uniwersytetów, jak i krajów. Dotyczy to też miejsca polskiej ekonomii rolnej na mapie myśli ekonomicznej w Europie. W kongresach tych od samego początku brali bowiem udział ekonomiści polscy. Dopiero jednak po 1989 r. pojawiły się szersze możliwości uczestnictwa polskich uczonych w międzynarodowej współpracy naukowej. Powstaje więc pytanie, jaką rolę pełnią w rozwoju współczesnej myśli ekonomicznej Europy, czy wykorzystują istniejące możliwości prowadzenia badań i jakie są ograniczenia rozwoju ekonomii rolnej w Polsce?

Badania pozycji polskiej ekonomii rolnej na kongresach ESER wpisują się w ważne ostatnio analizy naukowców czy bibliometryczne [7, 13, 18], wykorzystywane w kategoryzacji jednostek naukowych czy finansowaniu prac badawczych. Początki naukowstwa w Polsce sięgają jednak lat dwudziestych

i trzydziestych XX w. [8, 20]. Już w tamtym czasie podejmowano wysiłki klasyfikacji wiedzy, oceny wartości prac naukowych i dorobku naukowego badaczy. Tamto podejście metodyczne jest aktualne do dnia dzisiejszego. Pozwala analizować strukturę ogłaszanych prac w czasopismach naukowych, dorobek publikacyjny autorów i jest przydatne w diagnozach rozwoju polskiej nauki [16], jak i nauk ekonomicznych [4, 15].

Z ogłoszonych analiz stanu polskiej nauki wynika, iż produktywność naukowa w Polsce nie jest wysoka [16, 18]. Także w wypadku ekonomii rolnej intensywność publikacji prac, jak i ich jakość nie należy do najwyższych w Europie [9, 10, 15, 19]. Zachodzi więc potrzeba weryfikacji tych ocen, jak i wejrzenia w strukturę prac polskich autorów na europejskich kongresach ekonomistów rolnych jako ważnych forach wymiany myśli naukowej.

Celem badań jest określenie pozycji naukowej polskiej ekonomii rolnej na tle dorobku europejskiej myśli ekonomicznej w zakresie gospodarki rolnej i rozwoju obszarów wiejskich. Do szczegółowych celów zaliczono zbadanie zmian struktury problemowej i sesyjnej obrad, a także określenie roli polskiej ekonomii rolnej na tle dorobku europejskiego i światowego.

Badaniom została poddana twórczość naukowa uczestników kongresów ESER (uniwersytetów i krajów), z których prace wniesiono na te zjazdy naukowe. Analizy dotyczą ostatnich 5 kongresów, obradujących w: Warszawie, Saragossie, Kopenhadze, Gandawie oraz w Zurychu. Okres badań obejmuje więc 15 lat, co pozwala określić tendencje rozwojowe ekonomii rolnej w Europie i w Polsce.

Przedmiotem badań była intensywność publikacyjna autorów, struktura sesyjna, problemowa i narodowa obrad, w tym prac wniesionych przez ekonomistów polskich. Zbadano strukturę prac według miejsca powstawania (kraj, zagranica), zakres współpracy z uniwersytetami zagranicznymi, a także rolę ekonomistów polskich w kierowaniu obradami.

Materiały i metody badawcze

W analizach wykorzystano materiały kongresowe, w tym udostępnione w formie papierowej i elektronicznej, wykazane w bibliografii. Do analiz włączono wszystkie prace, eliminując jednak wystąpienia moderacyjne, organizacyjne i powitalne.

Część materiałów kongresowych wykazywała wady związane z afiliacją prac, co utrudniło prowadzenie badań w ujęciu instytucjonalnym. W analizach określono intensywność wnoszenia prac na kongres oraz ich strukturę sesyjną, problemową i narodową. Zgromadzony materiał przeanalizowano według miejsca odbywania kongresu, form obrad, kraju siedziby uniwersytetu, afiliacji pracy uniwersytetu (miasta siedziby uniwersytetu).

Prace polskich autorów podzielono na 3 grupy: autorów prowadzących badania w Polsce, opracowujących referaty przy współudziale autorów zagranicznych oraz pracujących za granicą pochodzenia polskiego. Łącznie te 3 grupy objęto nazwą „ekonomiści polscy” [10, 12].

Prace były analizowane według afiliacji do kraju siedziby uczelni. Formalną pozycję naukową badaczy, uniwersytetów i krajów zmierzono wskaźnikami intensywności wnoszenia referatów na kongres (w przeliczeniu na 1 autora, 1 uniwersytet i 1 kraj), a także miarami struktury uczestników aktywnych kongresu i wygłaszanych referatów.

Za miary pozycji polskich ekonomistów w Europie przyjęto wskaźniki:

- intensywność wnoszenia referatów na kongres;
- intensywność wnoszenia referatów na sesje wyżej oceniane (plenarne, problemowe, organizowane);
- strukturę sesyjną wnoszonych referatów;
- intensywność wnoszenia prac współautorskich z ekonomistami zagranicznymi;
- zatrudnianie ekonomistów pochodzenia polskiego w instytucjach zagranicznych;
- przeprowadzenie obradom [10].

Wkład ekonomistów polskich w prace kongresu

O wkładzie polskich uczonych w prace kongresów ESER świadczy intensywność i struktura wnoszonych referatów na poszczególne kongresy. Z przeprowadzonych analiz wynika, że liczba prezentowanych na kolejnych kongresach referatów nieregularnie rosła – z 239 w Warszawie do 667 w Gandawie, po czym nieznacznie zmalała na kongresie w Zurychu (tab. 1)¹.

Hanf [5], a za nim Woś [17] i Zawojska [19] wskazali, że sektor rolnictwa po II wojnie światowej w krajach rozwiniętych gospodarczo się kurczy, a ich potencjał badawczy w zakresie ekonomiki rolnictwa się rozszerza. Fenomen ten (dychotomia) wynikał ze znaczenia problemów pojawiających się w tym sektorze gospodarek narodowych, sprzeczności zachodzących procesów, zapotrzebowania na badania (w tym na poszukiwanie sposobów rozwiązania powstałych trudności), a także poszerzenia zakresu problemowego podejmowanych badań. Obserwując jednak aktualne tendencje, należy wskazać, że liczba wnoszonych na kongresy prac osiągnęła swoje apogeum na kongresie w Gandawie, co też zauważyła Zawojska [19]. Można więc przypuszczać, że na kolejnych kongresach liczba wnoszonych prac będzie maleć. Nastąpi zatem proces dostosowania intensywności badań do znaczenia tego sektora gospodarek narodowych.

Obrady kongresów ESER można podzielić na część przedkongresową i właściwą (kongresową). W pierwszej organizowane są warsztaty naukowe, wydawnictwa agrobiznesowe oraz spotkania okolicznościowe, a w drugiej sesje plenarne, organizowane, wspólne, problemowe i plakatowe. Analizując strukturę prac ze względu na strukturę obrad, okazuje się, że udziały wystąpień przedkongresowych w badanym czasie nieregularnie rosły; na kongresie w Kopenhadze wynosiły 4,9%, po czym w Zurychu zmniejszyły się do poziomu 4,6%.

¹ Prezentowane w tym opracowaniu liczby prac wniesionych na kongresy w Gandawie i Zurychu nieznacznie się różnią od podanych w artykule *Potencjał naukowy uniwersytetów w obszarze ekonomii rolnej w świetle prac XIII. kongresu ESER w Zurychu* [9], co wynika ze zmian kryteriów kwalifikowania prac do analiz.

Tabela 1

Struktura prac kongresu (sesji, gruposessji i referatów) według form obrad

Struktura sesji i referatów	Część przedkonferencyjna i oficjalna – sesje				Część konferencyjna – sesje						Razem	
	przed-konferen-cyjne	Agri-Biznes-Event	Euro-Choices	razem	otwarcia/zamknięcia	plenary	kraju gospodarza	organizowane i wspólne	proble-mowe	plaka-towe		razem
Liczba referatów	-	-	-	-	2	6	2	26	105	98	239	239
- struktura	-	-	-	-	0,8	2,5	0,8	10,9	44,0	41,0	100,0	100,0
Liczba referatów	7	-	1	8	2	6	3	55+12=67 ^a	204	133	415	423
- struktura	1,7	-	0,2	1,9	0,5	1,4	0,7	15,8	48,3	31,4	98,1	100,0
Liczba referatów	17	-	-	17	2	5 ^b	5	40	181	99	332	349
- struktura	4,9	-	-	4,9	0,6	1,4	1,4	11,5	51,9	28,4	95,1	100,0
Liczba referatów	24	3	-	27.	1	6	5	141	260	227	640	667
- struktura	3,6	0,5	-	4,0	0,1	0,9	0,7	21,1	39,1	34,1	96,0	100,0
Liczba referatów	21	6	3	30	2	6	2	96	224	286	616	646
- struktura	3,3	0,9	0,5	4,6	0,3	0,9	0,2	14,9	34,7	44,4	95,4	100,0

^a + II wystąpienie panelistów;

^b + 5 wystąpienie panelistów.

Źródło: Materiały kongresów w Warszawie, Saragossie, Kopenhadze, Gandawie i Zurychu.

Dominująca część prac była jednak publikowana w części kongresowej. Referaty wygłaszane na ostatnich trzech kongresach stanowiły 95-96% wszystkich prezentacji. W analizie według sesji największe znaczenie miały prace plakatywne, a następnie problemowe. Obie te kategorie stanowiły od 85,0% prac na kongresie w Warszawie do 79,1% w Zurychu. Liczba opracowań plenarnych, organizowanych, wspólnych i problemowych zwiększała się z poziomu odnotowanego w Warszawie do występującego w Saragossie i Kopenhadze, a następnie zmalała. Liczba zaś prac plakatywnych odwrotnie – zmniejszała się do kongresu w Kopenhadze, a następnie wzrosła. Można założyć, że tendencja ta będzie się nadal utrzymywać.

Jak więc przedstawia się wkład ekonomistów polskich w prace omawianych zjazdów naukowych? Aby odpowiedzieć na to pytanie, należy wpiery zdefiniować kategorię „ekonomista polski”. Teoretycznie można bowiem wyodrębnić 4 grupy autorów prac tworzących tę kategorię. Są to osoby: a) pracujące (studiujące) w polskich placówkach naukowych i afiliujące prace do instytucji usytuowanych w Polsce; b) pracujące (studiujące) w polskich uniwersytetach i przygotowujące prace we współpracy z ekonomistami z innych krajów²; c) obywatele polscy pracujący (studiujący, na kontraktach) za granicą i tam prowadzący badania; d) ekonomiści polscy posiadający obywatelstwo kraju zamieszkania (pobytu)³. Te dwie ostatnie grupy można połączyć w jedną szerszą kategorię i analizować łącznie, co zostało uczynione w tych badaniach.

Uwzględniając cel badań – pozycję polskiej ekonomii na międzynarodowym rynku nauki – za mającą pierwszorzędne znaczenie należałoby uznać pierwszą grupę autorów. Jednak ograniczenie analiz tylko do niej umniejszyłoby wkład ekonomistów narodowości polskiej w rozwój ekonomii rolnej na świecie, ważną zatem jest także druga grupa autorów. Z analiz nie można też wyeliminować autorów z trzeciej i czwartej grupy. Ich prace powstają jednak za granicą. Należy więc traktować ich jako grupę odrębną w relacji do osób pracujących w instytucjach krajowych.

Przypisanie osób do zbioru „ekonomiści polscy”, zwłaszcza naukowców z grup od drugiej do czwartej, ma do pewnego stopnia charakter subiektywny, co wynika z trudności z określeniem przynależności autorów do narodowości polskiej. Ich zaliczenie do analizowanej kategorii nastąpiło na podstawie wiedzy autora, opinii badaczy mających rozwinięte kontakty międzynarodowe, bibliografii prac tych osób oraz informacji na stronach www.

Powstaje kwestia, czy nie należało ograniczyć zakresu podmiotowego badań do autorów z formalną afiliacją w instytucjach krajowych? Takie podejście na pewno ułatwiłoby wykonanie analiz. Jednak z rozważań zostałby wyeliminowany pewien kontekst społeczny – o charakterze narodowym – co zubożyłoby zakres poznania wkładu ekonomistów polskich w prace kongresu. Ponadto uwzględnienie w badaniach szerszego kontekstu pozwala na bardziej dogłębne ukazanie silnych i słabych stron polskiej ekonomii rolnej.

² Prace te na kongresie w Zurychu formalnie afiliowano do instytucji naukowych innych krajów.

³ Teoretycznie można by wyizolować 2 dodatkowe grupy ekonomistów pochodzenia polskiego – osoby współpracujące z polskimi instytucjami naukowymi, a także o polskich korzeniach etnicznych. Pierwsza grupa dotyczyła w Polsce nie występuje, ale można się liczyć z szybkim jej zaistnieniem na forum międzynarodowym. Przedstawicielei drugiej grupy często można spotkać na kongresach. Jednak wielu osób z tej grupy nie można uwzględnić w analizach bez przeprowadzenia dodatkowych badań.

Tabela 2
Struktura liczbowa autorów i referatów wniesionych przez ekonomistów polskich na 5 ostatnich kongresów ESER

Prace	Sesje				Liczba autorów prac polskich/razem				Liczba autorów prac na I referat wniesionych na sesje				% prac plenarnych, problemowych i organizowanych	
	plenarne	organizowane	problemowe	plakatuowe	razem	pracy	plakatuowe	razem	plenarne	organizowane	problemowe	plakatuowe		razem
Kongres w Warszawie														
Krajowe afiliowane w kraju	2	-	1	2	5	7	1,0	1,0	1,0	-	1,5	2,0	1,4	60,0
Krajowe afiliowane za granicą	-	-	1	-	1	1/2	-	-	-	-	2,0	-	2,0	100,0
Powstałe w kraju razem	2	-	2	2	6	8/2	1,0	1,0	-	1,8	2,0	2,0	1,5	66,6
Zagraniczne afiliowane za granicą	2	-	3	2	7	7/29	1,0	1,0	-	4,3	7,0	4,1	4,1	71,4
Razem	4	-	5	4	13	15/38	1,0	1,0	-	3,2	4,5	4,5	3,2	69,2
Kongres w Saragossie														
Krajowe afiliowane w kraju	-	1	1	3	5	7	-	-	1,0	2,0	1,3	1,3	1,4	40,0
Krajowe afiliowane za granicą	-	-	1	2	3	3/10	-	-	-	6,0	2,0	2,0	3,3	33,3
Powstałe w kraju razem	-	1	2	5	8	10/10	-	-	1,0	4,0	1,6	1,6	2,1	37,5
Zagraniczne afiliowane za granicą	-	-	2	1	3	3/6	-	-	-	2,0	2,0	2,0	2,0	66,6
Razem	-	1	4	6	11	13/23	-	-	1,0	3,0	1,7	1,7	2,1	45,5
Kongres w Kopenhadze														
Krajowe afiliowane w kraju	-	-	2	11	13	13	-	-	-	1,0	1,0	1,0	1,0	15,4
Krajowe afiliowane za granicą	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,0
Powstałe w kraju razem	-	-	2	11	13	13	-	-	-	1,0	1,0	1,0	1,0	15,4
Zagraniczne afiliowane za granicą	-	-	-	3	3	3	-	-	-	-	1,0	1,0	1,0	0,0
Razem	-	-	2	14	16	16	-	-	-	1,0	1,0	1,0	1,0	12,5
Kongres w Gandawie														
Krajowe afiliowane w kraju	-	1	2	5	8	11	-	-	4,0	1,5	1,4	1,4	1,9	37,5
Krajowe afiliowane za granicą	-	-	-	2	2	2/4	-	-	-	-	2,0	2,0	2,0	0,0
Powstałe w kraju razem	-	1	2	7	10	13/4	-	-	4,0	1,5	1,6	1,6	1,9	30,0
Zagraniczne afiliowane za granicą	-	2	2	6	10	10/26	-	-	2,5	2,0	2,8	2,8	2,6	40,0
Razem	-	3	4	13	20	22/40	-	-	3,0	1,6	2,2	2,2	2,2	35,0

cd. tab. 2

Prace	Sesje				Liczba autorów prac polskich/razem	Liczba autorów prac na I referat wniesionych na sesje				% prac plenarnych, problemowych i organizowanych	
	plenarne	organizowane	problemowe	plakatywne		razem	plenarne	organizowane	problemowe		plakatywne
Krajowe afiliowane w kraju	-	-	-	11	11	-	-	-	2,0	2,0	0,0
Krajowe afiliowane za granicą	-	1	1	-	2	2/9	6,0	3	-	4,5	100,0
Powstałe w kraju razem	-	1	1	11	13	23/9	6,0	3,0	2,0	2,4	15,4
Zagraniczne afiliowane za granicą	-	1	2	4	7	7/14	4,0	2,5	1,3	2,0	42,9
Razem	-	2	3	15	20	30/44	4,3	2,7	1,6	1,4	25,0

Kongres w Zurychu

Źródło: Materiały kongresów w Warszawie, Saragossie, Kopenhadze, Gandawie i Zurychu.

Ekonomiści polscy wnosili na kongresy od 11 w Saragossie do 20 referatów w Gandawie i Zurychu (tab. 2, 3). Na ostatnim z nich liczba zgłoszonych prac nie wzrosła, nastąpiła więc stagnacja intensywności publikacji. Przy bardziej wyczerpujących analizach okazuje się jednak, że intensywność wnoszenia prac przez polskich ekonomistów na kongresy wolno, ale sukcesywnie rośnie. Zwiększa się także ilość prac zgłaszanych przez autorów krajowych. Na ostatnim kongresie sytuację poprawili ekonomiści polscy pracujący za granicą.

Tabela 3

**Struktura prac ekonomistów polskich na 5 ostatnich kongresach ESER
ze względu na miejsce powstania i afiliację**

Prace	Miasto kongresu					Razem
	Warszawa	Saragossa	Kopenhaga	Gandawa	Zurych	
Powstałe w kraju – afiliowane do instytucji krajowych	38,5	45,5	81,3	40,0	55,0	52,5
Powstałe w kraju – afiliowane do instytucji zagranicznych	7,7	27,3	-	10,0	10,0	10,0
Powstałe w kraju razem	46,2	72,8	81,3	50,0	65,0	62,5
Powstałe za granicą – afiliowane do instytucji zagranicznych	53,8	27,3	18,7	50,0	35,0	37,5
Razem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Źródło: Materiały kongresów w Warszawie, Saragossie, Kopenhadze, Gandawie i Zurychu.

Słabą stroną polskich prac jest ich relatywnie niski poziom naukowy – nie są bowiem kwalifikowane na sesje wyżej notowane (organizowane, problemowe), a częściej na plakatowe (tab. 4). Szczególnie niekorzystna jest pod tym względem sytuacja w grupie prac krajowych, prezentowanych głównie na sesjach plakatowych. W analizie według kongresów prace wyżej notowane najliczniej były prezentowane w Gandawie, w tym także te krajowe.

Ogółem referaty plakatowe autorów polskich stanowiły od 30,8% na kongresie w Warszawie do 87,5% w Kopenhadze. Na kolejnych spotkaniach ich udział wahał się od 65,0 do 75,0%. Najwięcej prac wyżej punktowanych zaprezentowano na kongresach w Warszawie i w Saragossie, a następnie w Gandawie. Najmniej ich było w Kopenhadze i Zurychu.

Zjawiskiem niepokojącym jest spadek odsetka referatów wygłaszanych na sesjach plenarnych, problemowych i organizowanych. Wskaźniki udziału prac polskich autorów kwalifikowanych na te sesje malały na kolejnych kongresach z 69,2% w Warszawie do 25,0% w Zurychu (tab. 2).

Jak zaznaczono wyżej, prace polskich autorów podzielono w analizach na krajowe oraz powstałe za granicą. W pierwszej grupie wyodrębniono prezentacje powstałe samodzielnie w instytucjach krajowych i przy współpracy z ośrod-

kami zagranicznymi. Wyniki badań pokazują, że prawie dwie trzecie referatów (62,5%) zostało opracowane przez autorów krajowych, w tym ponad połowa (52,5%) w uniwersytetach krajowych (tab. 3). Referaty autorów pochodzenia polskiego stanowiły 1/3 wszystkich (37,5%). W analizie według lat odsetek prac krajowych wzrastał do kongresu w Kopenhadze, na którym aż 81,3% referatów pochodziło z kraju, po czym stopniowo malał.

Tabela 4

Struktura i dynamika liczbowa prac wniesionych przez ekonomistów polskich na ostatnie 5 kongresów ESER według sesji (w %)

Kongresy	Struktura prac według rodzaju sesji					Dynamika; rok 1999 = 100,0%				
	ple- narne	organi- zowane	proble- mowe	plaka- towe	razem	ple- narne	organi- zowane	proble- mowe	plaka- towe	razem
Sesje										
Warszawa	30,8	-	38,5	30,8	100,0	100,0	-	100,0	100,0	100,0
Saragossa	-	9,1	36,4	54,5	100,0	-	100,0	80,0	150,0	84,6
Kopenhaga	-	-	12,5	87,5	100,0	-	-	40,0	350,0	123,1
Gandawa	-	15,0	20,0	65,0	100,0	-	300,0	80,0	325,0	153,8
Zurych		10,0	15,0	75,0	100,0	-	200,0	60,0	375,0	153,8
Razem	5,0	7,5	22,5	65,0	100,0	-	-	-	-	-
- w tym krajowe	4,0	6,0	18,0	72,0	100,0	-	-	-	-	-

Źródło: Materiały kongresów w Warszawie, Saragossie, Kopenhadze, Gandawie i Zurychu.

Jak pokazują badania, referaty autorów krajowych, powstałe, względnie afiliowane do uniwersytetów zagranicznych, mają małe znaczenie w strukturze prac – stanowią tylko dziesiątą część wszystkich prac przedłożonych na omawiane kongresy.

W poddanym obserwacji okresie znacznym wahaniom podlegały relacje liczby prac afiliowanych do instytucji zagranicznych. Niewiele tych opracowań odnotowano na kongresach w Kopenhadze i w Saragossie, najwięcej w Warszawie i Gandawie, natomiast na kongresie w Zurychu o jedną trzecią mniej.

W strukturze prac krajowych dominowały opracowania powstałe w placówkach krajowych, a przygotowane we współpracy z uniwersytetami zagranicznymi były w mniejszości (tab. 5). Obie grupy opracowań podlegały jednak na analizowanych sesjach znacznym fluktuacjom.

Jakie jest znaczenie referatów polskich w dorobku kongresów? Opracowania naszych ekonomistów najbardziej ważyły w strukturze publikacji kongresu w Kopenhadze. Jakkolwiek na tym zjeździe polscy autorzy nie wygłosili żadnego referatu na sesji organizowanej i bardzo niewiele na problemowych, to na sesjach plakatowych ich prace stanowiły aż 14,1% wszystkich doniesień kongresowych. Udział wszystkich polskich referatów na tym kongresie wynosił łącznie 4,8%, a pochodzenia krajowego – 3,9%.

Istotna pozycja polskiej ekonomii na kongresie w Kopenhadze została osiągnięta głównie dzięki pracom krajowym (81,3% liczby prac wniesionych przez

polских ekonomistów). W Gandawie zaś ilość prac krajowych obniżyła się do 50,0%, na co wpłynął spadek liczby opracowań krajowych i większy napływ referatów autorów polskich z zagranicy. Na ostatnim kongresie prace krajowe stanowiły prawie 2/3 wszystkich polskich doniesień kongresowych, znaczny jednak wśród nich był udział prac plakatowych. Na kongresie tym nie został też wygłoszony żaden referat z kraju na sesji problemowej.

Tabela 5

Struktura prac polskich ekonomistów rolnych na 5 ostatnich kongresach ESER według sesji (w %)

Miary pozycji polskiej ekonomii	Referaty prezentowane na sesjach				Razem
	plenar- nych	organizo- wanych	proble- mowych	plaka- towych	
Kongres w Warszawie					
% prac z instytucji krajowych	50,0	-	20,0	50,0	38,5
% prac powstałych we współpracy z instytucjami zagranicznymi	-	-	20,0	-	7,7
% prac z instytucji krajowych razem	50,0	-	40,0	50,0	46,2
Kongres w Saragossie					
% prac z instytucji krajowych	-	100,0	25,0	50,0	45,5
% prac powstałych we współpracy z instytucjami zagranicznymi	-	-	25,0	33,3	27,3
% prac z instytucji krajowych razem	-	100,0	50,0	83,3	72,7
Kongres w Kopenhadze					
% prac z instytucji krajowych	-	-	100,0	78,6	81,3
% prac powstałych we współpracy z instytucjami zagranicznymi	-	-	-	-	-
% prac z instytucji krajowych razem	-	-	100,0	78,6	81,3
Kongres w Gandawie					
% prac z instytucji krajowych	-	33,3	50,0	53,8	40,0
% prac powstałych we współpracy z instytucjami zagranicznymi	-	-	-	15,4	10,0
% prac z instytucji krajowych razem	-	33,3	50,0	53,8	50,0
Kongres w Zurychu					
% prac z instytucji krajowych	-	-	-	73,3	55,0
% prac powstałych we współpracy z instytucjami zagranicznymi	-	50,0	33,3	-	10,0
% prac z instytucji krajowych razem	-	50,0	33,3	73,3	65,0

Źródło: Materiały kongresów w Warszawie, Saragossie, Kopenhadze, Gandawie i Zurychu.

Z przeprowadzonych analiz wynika, że ogólna liczba opracowań wnoszonych na ostatnie dwa kongresy podwoiła się, natomiast polskich pozostała na poziomie 2005 r. (spadek udziału polskich prac na kongresach w Gandawie i Zurychu do około 3,1%) (tab. 8).

Na ostatnim kongresie nastąpiła jednak pewna odbudowa pozycji polskiej ekonomii: wzrosła liczba prac organizowanych i plakatowych, a także problemowych. Potrzebne są więc dalsze działania, by tę tendencję wzmocnić.

Publikowane prace są przygotowywane w formie indywidualnej, względnie zespołowej. Na trzy pierwsze kongresy wnoszone były wyłącznie bądź głównie prace indywidualne. Na kongresie w Gandawie z kraju wniesiono już tylko 4 prace indywidualne na łączną liczbę 10 (w grupie referatów zagranicznych tylko 1 na 10). W Zurychu opracowano po 3 referaty indywidualne na 11 krajowych i 9 zagranicznych. Stopień zespolenia uprawiania nauki ma więc tendencję rosnącą.

O zespołowym przygotowywaniu prac świadczy wskaźnik liczby współautorów opracowania na 1 referat. Informuje on o współpracy naukowo-badawczej i wskazuje na powiązania między naukowcami, ośrodkami badawczymi oraz nauką a praktyką [6]. We współczesnej nauce tworzenie prac zespołowych jest standardem i normą; proces ten dotyczy także ekonomistów polskich. Średnia dla zbiorowości prac ekonomistów polskich na obu ostatnich kongresach wynosiła 2,4 osoby (tab. 2). Omawiany wskaźnik był wyższy na sesjach organizowanych, mniejszy na problemowych, a najmniejszy na plakatowych. Wysoki poziom wskaźnika na sesjach organizowanych związany był z realizacją projektów badawczych, natomiast prace plakatowe częściej opracowywane były indywidualnie lub przez mniejsze zespoły badawcze.

Według Paszkowskiego [9], najbardziej liczne zespoły tworzyli autorzy z Węgier (3,8 osoby), następnie z Austrii i Australii (3,3-3,2 osoby) oraz Wielkiej Brytanii (2,2 osoby), zaś najmniej liczne autorzy z Bułgarii, Kanady i Szwecji (2,0 osoby) oraz Szwajcarii i Stanów Zjednoczonych AP (2,1-2,2 osoby). Zawojska [19] zauważyła jednak, że udział prac jednoosobowych z polską afiliacją należał do najwyższych wśród analizowanych krajów.

Struktura referatów polskich według uczelni

Interesująca jest struktura według uczelni wniesionych na kongresy prac krajowych. Okazuje się, że największą liczbę referatów przedłożono z SGGW w Warszawie (15), następnie z Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu (12), na kolejnych miejscach uplasowały się prace z Uniwersytetu Warszawskiego, IRWiR PAN i Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu (tab. 6).

Z wymienionych placówek na kongresy ESER wniesiono blisko cztery piąte prac krajowych (78,3%). Referaty prezentowane na dwóch ostatnich kongresach wyłącznie bądź całkowicie (96,7%) pochodziły tylko z tych jednostek. Pozostałymi uczelniami, z których na kongresy wniesiono po 1-2 referaty były: UAM w Poznaniu, UTR w Bydgoszczy i UR (obecnie ZUT) w Szczecinie. Najsilniejszymi ośrodkami myśli ekonomiczno-rolniczej w Polsce są więc SGGW w Warszawie, Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu i Uniwersytet Warszawski.

Z analiz wynika, że w naukach ekonomiczno-rolniczych w Polsce postępuje koncentracja badań oraz wzrasta konkurencyjność silnych ośrodków naukowych na międzynarodowym rynku naukowym. Umacnia się też rola wiodących ośrodków uniwersyteckich na mapie badań ekonomiczno-rolniczych w Polsce.

Tabela 6

Struktura referatów przedłożonych na kongresy ESER w latach 1999-2011 według afiliacji do polskich uczelni

Nazwa uczelni	Kongres										Razem	
	Warszawa		Saragossa		Kopenhaga		Gandawa		Zurych			
Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego	-	-	1	10,0	3	21,4	6	50,0	5	33,3	15	25,0
Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu	1	11,1	2	20,0	4	28,6	2	16,7	3	20,0	12	20,0
Uniwersytet Warszawski	-		1	10,0	2	14,3	3	25,0	3	20,0	9	15,0
Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN	1	11,1	2	20,0	1		1	8,3	1	6,7	6	10,0
Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu	1	11,1	1	10,0	2	14,3	-	-	1	6,7	5	8,3
<i>Razem wyżej wymienione</i>	3	33,3	7	70,0	12	78,6	12	100,0	13	86,7	47	78,3
Pozostałe ^a	6	66,7	3	30,0	2	21,4	0	0	2	13,3	13	21,7
Razem	9	100,0	10	100,0	14	100,0	12	100,0	15	100,0	60	100,0

^a SGH w Warszawie, UAM w Poznaniu, UW-M w Olsztynie, UZ-P w Szczecinie, UTR w Bydgoszczy, Uniwersytet w Białymstoku, PP w Poznaniu, IL w Poznaniu, IBMER w Warszawie, FAPA w Warszawie, Urząd Prezydenta i Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

Źródło: Materiały kongresów w Warszawie, Saragossie, Kopenhadze, Gandawie i Zurychu.

Ekonomiści polscy na uniwersytetach zagranicznych

Odrębną kwestią jest praca ekonomistów pochodzenia polskiego na uniwersytetach zagranicznych. Niestety, i pod tym względem sytuacja nie jest korzystna. Jest tylko kilku specjalistów pochodzenia polskiego mających silną międzynarodową renomę w zakresie ekonomii rolnej (tab. 7).

Największa liczba opracowań autorów polskich powstała w USA (12), głównie dzięki W. Florkowskiemu. W kraju tym w ostatnich latach badania prowadzą ponadto R.A. Babula, J. Ziółkowska i B. Niedźwiecka. W Niemczech powstało 8 prac przygotowanych przez autorów pochodzenia polskiego, w większości przypadków tworzonych przy współpracy z JAMO w Halle i na uniwersytecie Humboldta w Berlinie. W okresie 15 lat przygotowano też 4 prace – przez

E. Rabinowicz – w Szwecji. Po dwa opracowania powstały w Belgii (Gandawa) i Danii (Aarhus i Kopenhaga), 1 w Wielkiej Brytanii (Edynburg).

Uogólniając można powiedzieć, że prowadzenie badań przez ekonomistów polskich na uniwersytetach zagranicznych jest zjawiskiem rzadkim. Niestety, w najbliższej przyszłości nie można oczekiwać z tego źródła większej liczby prac ekonomiczno-rolniczych.

Tabela 7

Ekonomiści polscy na uniwersytetach zagranicznych i ich współpraca z ośrodkami zagranicznymi w latach 1999-2011

Warszawa	Saragossa	Kopenhaga	Gandawa	Zurych
USA, Griffin (4)	USA, Griffin (2)	USA, Griffin (1)	USA, Griffin (1)	USA, Berkeley (1) USA, Griffin (3)
Ekonomiści polscy na uniwersytetach zagranicznych				
Niemcy, JAMO (1)	Niemcy, JAMO (1)	Niemcy, JAMO (1) Niemcy, Uniwersytet Humboldta (1)	Niemcy, JAMO (3) Niemcy, Uniwersytet Humboldta (1)	
Szwecja, Szwedzki Uniw. Nauk Roln. (1)	Szwecja, Szwedzki Uniw. Nauk Roln. (1)		Szwecja, Inst. Ekon. Roln. i Żywn., Lund (2)	
			Dania, Uniwersytet w Kopenhadze (1)	Dania, Aarhus (1)
OECD, Paryż (1)				
			Belgia, Gandawa (2)	
				Wlk. Bryt., Edynburg (1)
Współpraca polskich ekonomistów rolnych z autorami zagranicznymi				
Wlk. Bryt., Edynburg (1)	Francja, Paryż, INRA, Uniw. Paryż (1)		Niemcy, JAMO (1)	Dania, Friederiksberg (1)
	Zesp. aut. z Wlk. Bryt., Francji, Hiszpanii, Czech, Węgier (1)		Finlandia, Uniw. Helsinki (1)	Gyöngyös, Węgry (1)
	Wlk. Bryt. Wayee College (1)			

Źródło: Materiały kongresów w Warszawie, Saragossie, Kopenhadze, Gandawie i Zurychu.

Współpraca polskich ekonomistów rolnych z autorami zagranicznymi

W rozwoju naukowo-badawczym coraz większą rolę odgrywa wymiana naukowa na poziomie międzynarodowym. Według Zawojskiej [19], na kongresie w Gandawie 1/3 prac wieloautorskich miała charakter międzynarodowy. Najbardziej umiędzynarodowione były prace z USA i z Wielkiej Brytanii (65-78% opracowań).

Współpraca polskich ośrodków naukowych z zagranicznymi należy do rozwiniętych. Na kongresie w Warszawie wygłoszono tylko jeden referat polski opracowany przy współudziale autora z zagranicy (tab. 7). Na kolejnych kongresach (za wyjątkiem kongresu w Kopenhadze) zaprezentowano po 2-3 takie prace [19]. Współpraca miała miejsce z JAMO (Niemcy), z Uniwersytetem w Helsinkach, Uniwersytetem w Bonn, a także Uniwersytetem Gyöngyös na Węgrzech).

Przewodniczenie obradom jako wyraz uznania środowiska międzynarodowego

Polscy ekonomiści rolni rzadko są powoływani do prowadzenia obrad kongresowych, na każdym z omawianych kongresów przewodzili jednak sesjom⁴. Najrzadziej kierowali obradami w Saragossie, a najczęściej w Zurychu. Mankamentem jest jednak to, że rzadko są powoływani do wyżej cenionych w środowisku sesji plenarnych, organizowanych czy problemowych. Za pewien zwrot ku poprawie można uznać prowadzenie przez nich 4 sesji plakatowych na kongresie w Zurychu.

W zakresie podniesienia znaczenia polskich ekonomistów rolnych na forum europejskim jest więc wiele do zrobienia. Potrzebna jest ich promocja w okresie przygotowań do kolejnych kongresów, intensyfikacja udziałów w międzynarodowych sympozjach naukowych, rozwijanie współpracy w realizacji międzynarodowych projektów badawczych.

Ogólna ocena znaczenia prac polskich ekonomistów na kongresach ESER

Opracowania naszych ekonomistów najbardziej ważyły na kongresach w Warszawie, a następnie w Kopenhadze. Na pierwszym z wymienionych zgromadzeń stanowiły łącznie 5,4% wszystkich referatów, na drugim 4,8%; zaś prace krajowe odpowiednio 2,5% i 3,9% (tab. 8). Najmniejsze znaczenie miały polskie referaty w Saragossie (2,7%), jakkolwiek udział opracowań krajowych na tym zjeździe nie był najniższy, gdyż wynosił 1,9%. Najniższy wskaźnik prac krajowych w ogólnej liczbie referatów odnotowano na kongresie w Gandawie – 1,6%.

Należy zauważyć, że eliminując z analiz dane z kongresu w Warszawie, na którym polskie prace były uprzywilejowane, na kolejnych zjazdach znaczenie polskich prac stopniowo wzrastało. Było to szczególnie widoczne na kongresie w Zurychu.

Polские opracowania nie były jednak prezentowane (poza Warszawą) na sesjach plenarnych, a w niewielkim stopniu na problemowych i organizowanych. Za korzystną można uznać pozycję prac polskich na sesjach plakatowych,

⁴ W analizowanym okresie ekonomista polski prowadził tylko jedną sesję plenarną (J. Wilkin w Warszawie) i jedną sesję organizowaną (E. Rabinowicz w Saragossie). Sesje problemowe po jednej prowadzili ponadto w Warszawie M. Adamowicz i B. Klepacki, a w Kopenhadze E. Rabinowicz; sesje plakatowe zaś: R. Zalewski (1), E. Rabinowicz (1), J. Wilkin (1), W. Florkowski (2), K. Zawalińska (1) i A. Zawojska (1).

na których stanowiły od 4,1% (w Warszawie) do 14,1% (w Kopenhadze). Na dwóch ostatnich kongresach ich udział wahał się w granicach 6-7%, co jest wielkością satysfakcjonującą.

Tabela 8

Znaczenie prac polskich ekonomistów rolnych na 5 ostatnich kongresach ESER według sesji (w %)

Miary pozycji polskiej ekonomii	Referaty prezentowane na sesjach				Razem
	plenar- nych	organi- zowa- nych	pro- blemo- wych	plaka- towych	
Kongres w Warszawie					
% prac z instytucji krajowych razem w pracach danego typu sesji ogółem	20,0	-	1,9	2,0	2,5
% prac polskich w pracach danego typu sesji ogółem	40,0	-	4,8	4,1	5,4
Kongres w Saragossie					
% prac z instytucji krajowych razem w pracach danego typu sesji ogółem	-	1,5	1,0	5,1	1,9
% prac polskich w pracach danego typu sesji ogółem	-	1,5	2,0	4,5	2,7
Kongres w Kopenhadze					
% prac z instytucji krajowych razem w pracach danego typu sesji ogółem	-	-	1,1	11,1	3,9
% prac polskich w pracach danego typu sesji ogółem	-	-	1,1	14,1	4,8
Kongres w Gandawie					
% prac z instytucji krajowych razem w pracach danego typu sesji ogółem	-	0,7	0,8	3,1	1,6
% prac polskich w pracach danego typu sesji ogółem	-	2,1	1,5	5,7	3,1
Kongres w Zurychu					
% prac z instytucji krajowych razem w pracach danego typu sesji ogółem	-	1,0	0,4	3,8	2,1
% prac polskich w pracach danego typu sesji ogółem	-	2,1	1,3	6,7	3,2

Źródło: Materiały kongresów w Warszawie, Saragossie, Kopenhadze, Gandawie i Zurychu.

W badaniach podjęto też próbę oceny wkładu polskich ekonomistów rolnych przy pomocy syntetycznego wskaźnika potencjału naukowego, stanowiącego sumę iloczynów prac przedkładanych na poszczególne sesje i przypisanych im rang⁵.

Z analizy wynika, że największą wartość (wagę) miały prace polskie wniesione na kongres w Warszawie, a najmniejszą – po spadku na kongresie w Saragossie – w Kopenhadze (tab. 9). Na kolejnym kongresie w Gandawie syntetyczny wskaźnik potencjału naukowego prawie się podwoił w stosunku do

⁵ Pracom prezentowanym na sesjach plenarnych przypisano wartość 5, wygłaszanym na sesjach organizowanych rangę 4, pracom prezentowanym na sesjach problemowych rangę 3, a opracowaniom plakatowym rangę 1.

wartości obliczonej dla kongresu w Kopenhadze, by nieznacznie obniżyć się (do 32 punktów) na kongresie w Zurychu.

Wysoki poziom analizowanego wskaźnika uzyskany na kongresie w Warszawie wynikał z praw gospodarza kongresu, zaś korzystny wynik w Saragossie stanowił „echo” poprzedniego kongresu obradującego w Polsce. Niekorzystna ocena opracowań na kongres w Kopenhadze, pomimo znacznej liczby wniesionych na jego obrady referatów, spowodowana była zgłoszeniem referatów głównie na sesje plakatowe. Od kongresu w Gandawie znaczenie opracowań ekonomistów polskich nieco się poprawiło, pomimo spadku omawianego wskaźnika na kongresie w Zurychu, z powodu zmniejszenia intensywności wnoszenia prac ekonomistów z zagranicy.

Tabela 9

**Pozycja polskiej ekonomii na kongresach ESER w latach 1999-2011
mierzona syntetycznym wskaźnikiem potencjału naukowego**

Kongres	Afilacja referatu	Sesje				Razem
		plenarne	organizowane	problemowe	plakatowe	
Warszawa	krajowa	10	-	6	2	18
	zagraniczna	10	-	9	2	21
	razem	20	-	15	5	39
Saragossa	krajowa	-	4	6	5	15
	zagraniczna	-	-	6	1	7
	razem	-	4	12	6	22
Kopenhaga	krajowa	-	-	6	11	17
	zagraniczna	-	-	-	3	3
	razem	-	-	6	14	20
Gandawa	krajowa	-	4	6	7	17
	zagraniczna	-	8	6	6	20
	razem	-	12	12	13	37
Zurych	krajowa	-	4	3	11	18
	zagraniczna	-	4	6	4	14
	razem	-	8	9	15	32

Źródło: Materiały kongresów w Warszawie, Saragossie, Kopenhadze, Gandawie i Zurychu.

Wnioski

Kongresy ESER są ważnym forum wymiany myśli ekonomiczno-rolniczej w Europie. Szczególnie dużym zainteresowaniem cieszyły się dwa ostatnie kongresy, zorganizowane w Zurychu i Gandawie, co wynikało z podejmowanych w trakcie obrad problemów, poziomu naukowego ogłaszanych prac, a także stworzonych przez organizatorów możliwości publikacyjnych. Na ostatnim kongresie w Zurychu do szerokiej partycypacji ekonomistów rolnych w obradach przyczyniło się podniesienie rangi sesji plakatowych, na których swoje prace ogłaszają młodzi pracownicy nauki.

Dynamika intensywności wnoszenia referatów z Polski na kongresy ESER w okresie 15 lat była znacznie niższa niż z krajów Europy Zachodniej. Mankamentem polskiej ekonomii rolnej jest tendencja do lokowania prac kongresowych na sesjach niżej cenionych. W strukturze polskich referatów coraz większe znaczenie mają prace krajowe.

Na kongresy ESER z Polski wnoszone są głównie referaty z SGGW w Warszawie, UP w Poznaniu, Uniwersytetu Warszawskiego, IRWiR PAN w Warszawie i UE w Poznaniu. Udział wymienionych uczelni w pracach kolejnych kongresów zwiększył się, co wskazuje na wzrost koncentracji badań w tych ośrodkach naukowych.

Za niekorzystną sytuację polskiej ekonomii rolnej należy uznać małą intensywność kooperacji polskich autorów z ekonomistami zagranicznymi i niewielki zakres współpracy polskich ośrodków naukowych z placówkami zagranicznymi. Dla podniesienia rangi polskiej ekonomii rolnej w Europie wręcz niezbędne jest zwiększenie intensywności wnoszenia prac na sesje problemowe i organizowane. Wysoka jakość prac badawczych, a także publikacja prac w wysoko notowanych periodykach naukowych, powinny się przyczynić do poprawienia pozycji polskich autorów na europejskim rynku ekonomii rolnej.

Głównym problemem polskiej ekonomii rolnej wydaje się być brak wspólnego języka metodologicznego z ekonomią zachodnioeuropejską, w kształceniu kadr należy zatem zwrócić większą uwagę na doskonalenie warsztatu badawczego.

Mała reprezentacja ekonomistów polskich na kongresach ESER wiąże się m.in. z wysokimi kosztami uczestnictwa w takich zjazdach naukowych, a także w pewnym stopniu z barierami językowymi. Powodem jest też brak dynamizmu badawczego, wyrażający się w braku podejmowania współpracy z ośrodkami zagranicznymi, braku aplikacji o granty z funduszy europejskich, braku ubiegania się o staże zagraniczne i w niedostatecznym poziomie rozwoju międzynarodowej współpracy naukowej.

Literatura:

1. Change and Uncertainty. General Information. Congress Programme. XIIIth Congress of the European Association of Agricultural Economists. Zurich, Switzerland, ETH Zurich, August 30 – Sept. 2, 2011.
2. European Agriculture Facing the 21st Century in Global Context. IXth Congress of European Association of Agricultural Economists. Programme. Warsaw, Poland, August 24-28, 1999.
3. Exploring Diversity in the European Agri-Food System. Xth Congress of European Association of Agricultural Economists (EAAE). Programme. Zaragoza, Spain, 28-31 August 2001.
4. Gruszecka H.: Analiza porównawcza serii „Acta Scientiarum Polonorum” w okresie 2002-2010. *Acta Scientiarum Polonorum, Oeconomia* 11(3), 2012.
5. Hanf C.H.: Agricultural economics in Europe: A survey of views of agricultural economists in Europe. *European Review of Agricultural Economics*, vol. 24, Issue 3-4, 1997; doi:10.1093/erae/24.3-4.565.

6. Kaatz J.S., Martin B.R.: What is research collaboration. *Research Policy*, vol. 26, 1997.
7. Osiewalska A.: Bibliografie czasopism naukowych Biblioteki Głównej UEK jako źródło danych dla analiz bibliometrycznych. Biblioteka Główna Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2008, maszynopis.
8. Ossowsy M. i S.: Nauka o nauce. *Nauka Polska*, nr 25, 1935.
9. Paszkowski S.: Potencjał naukowy uniwersytetów w obszarze ekonomii rolnej w świetle prac XIII Europejskiego Kongresu Ekonomistów Rolnych w Zurychu. *Zagadnienia Ekonomiki Rolnej*, nr 2 (331), 2012.
10. Paszkowski S.: Znaczenie polskiej ekonomii na tle prezentacji XIII Kongresu Europejskiego Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnych. *JARD*, 2014, w druku.
11. People, Food and Environments: Global Trends and European Strategies. XIIth Congress of European Association of Agricultural Economists. EAAE 2008 Congress. Ghent, Belgium, August 26-29, 2008.
12. Piech K.: Cytowanym być... – o pomiarach dorobku naukowego ekonomistów SGH cd. Cz. I. *Gazeta SGH*, nr 9/12 (286), wrzesień 2012, Warszawa.
13. Skalska-Zlat M.: Bibliometria – pojęcia, metody, kierunki badań. *Roczniki Biblioteczne*, nr 32:2, 1988.
14. The Future of Rural Europe in the Global Agri-Food System. XIth Congress of European Association of Agricultural Economists. Programme (as of July 31, 2005) of Copenhagen, Denmark, 23-27 August 2005.
15. Wilkin J.: Rozwój nauk ekonomiczno-rolniczych w Polsce w latach 1994-2003 – Próba oceny. *Roczniki Naukowe SERiA*, t. VII, z. 5, 2005.
16. Wolszczak-Derlacz J., Parteka A.: Produktywność naukowa wyższych szkół publicznych w Polsce. Bibliometryczna analiza porównawcza. *Sprawne Państwo. Program Ernst and Young*, Warszawa 2010.
17. Woś A.: Rolnictwo wobec narastającego kryzysu. *Studia i Monografie. IERiGŻ*, Warszawa 2000.
18. Wróblewski A.K.: Nauka w Polsce według rankingów bibliometrycznych. *Nauka*, nr 2, 2005.
19. Zawojska A.: Przegląd tematyczny oraz ocean bibliometryczna dorobku naukowego zaprezentowanego na XII Kongresie Europejskiego Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnych w Gandawie. *Roczniki Nauk Rolniczych, Seria G*, t. 95, z. 3/4, 2008.
20. Znaniecki F.: Przedmiot i zadania nauk o wiedzy. *Nauka Polska*, nr 5, 1925.